

ДЕТИЊСТВО CHILDHOOD

Часопис о књижевности за децу
Година XLIX, бр. 1,
пролеће 2023.

Издавач

Међународни центар
књижевности за децу
ЗМАЈЕВЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ
Нови Сад, Змај Јовина 26/II
Тел. (021) 66-11-266, 66-13-648
E-mail: zdigre@gmail.com
www.zmajevedecjeigre.org.rs

За издавача

Душица Мариновић, директорка

Главне и одговорне уреднице

Др Зорана Опачић
(бројеви 1 и 2)

Др Снежана Шаранчић Чутура
(бројеви 3 и 4)

Секретарица редакције

Др Ивана Мијић Немет

Лектура и коректура

Светлана Зејак

*Превод, лектура и коректура
текстова на енглеском језику*

Преводилачка агенција
AD INFINITUM

Ликовно решење корица

Наталија Јочин

Графичка уредница

Весна Карајовић

Прелом

NEO KONS, Нови Сад

Штампа

ZACK, Петроварадин

Часопис излази тромесечно

Цена овог броја: 600,00 динара

Рачун Змајевих дејчјих игара:
340-11006551-47

САДРЖАЈ

Медведи и зечеви нису криви, изнова: судбина наивне песме
у нимало наивним временима
(Уводник) 5

Bears and Rabbits are Not to Blame, Again:
Fate of the Naïve Poem in the Least Naïve Times
(Introductory Word) 8

ТЕМАТ: НАИВНА ПЕСМА У НОВОМ ВЕКУ (I)

ПОЕТИКА НАИВНЕ ПЕСМЕ У НОВОМ ВЕКУ

Мирјана Д. Бојанић Ђирковић, Имплицитни читалац
наивне песме 13

Бојан М. Марковић, Песничке слике у поезији
за децу и младе – грађење и рецепција 24

(ПРЕ)ВРЕДНОВАЊЕ ТРАДИЦИЈЕ

Magdalena E. Ślawska, Čika Jova poljskoj deci.
O poljskom prevodu Zmajevih dečjih pesama 33

Тамара Р. Грујић, Мотив миша у усменој књижевности
и у поезији за децу Јована Јовановића Змаја 42

Саша Д. Кнежевић, Наивно читање Ђопићеве
партизанске лирике 54

Мирјана С. Карановић, Није мана – врлина је – љуби јаје.
Вујица Решин Туцић као песник за децу 63

Љиљана С. Костић, Песме за децу Милована Витезовића
– У Радовићевом поетичком кругу 79

Бојана Д. Кулићан Громовић, Елементи фолклора
и традиционалне културе у песничкој збирци *Божићна прича
и друге празничне песме* Добрице Ерића 90

Милутин Б. Ђуричковић, Релација *гејше* и *ограсли*
у поезији за децу Миленка Матицког 101

НОВА ИСТРАЖИВАЊА

Јелена С. Панић Мараш, Особености бајки
за децу Десанке Максимовић 110

КРОЗ ОГЛЕДАЛО КРИТИКЕ

Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић, Простори детињства
и прелазак преко њихових граница..... 118

Ивана Р. Мијић Немет, Простор као фактор
класификације жанрова 126

Ива М. Симурдић, (Не)откривени потенцијал
маргинализованог 129

IN MEMORIAM

Валентина В. Хамовић, Милован Данојлић (1937–2022)
и Рајко Петров Ного (1945–2022) 137

ИЗ АРХИВЕ

Зорана З. Опачић, Милован Данојлић и Змајеве дечје игре..... 143

Овај број часописа *Детињство*
финансијски су подржали:

Министарство културе
Републике Србије

Покрајински секретаријат
за културу, јавно информисање
и односе са верским заједницама
АП Војводине

Градска управа за културу
Града Новог Сада

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
821–93(05)

ДЕТИЊСТВО : часопис о књижевности за
децу / главне и одговорне уреднице Зорана
Опачић и Снежана Шаранчић Чутура. –
Год. 1, бр. 1 (1975) – Нови Сад : Змајеве
дечје игре, 1975-. – 23 cm

Тромесечно

ISSN 0350–5286

COBISS.SR–ID 9948418

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др Владислава Гордић Петковић
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

Др Тамара Грујић
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача,
Кикинда

Dr hab. Justyna Deszcz-Tryhubczak
Instytut Filologii Angielskiej, Uniwersytet
Wrocławski, Polska

Prof. dr. sc. Dragica Dragun
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska

Prof. dr. sc. Tihomir Engler
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska

Ph. D. Eugene Y. Evasco
Department of Filipino and Philippine Literature,
College of Arts and Letters, University
of the Philippines-Diliman, Manila,
Philippines

Др Ивана Игњатов Поповић
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача,
Нови Сад

Dr Vanessa Joosen
Universiteit Antwerpen, België

Мр Мирјана Карановић,
виша стручна сарадница, Матица српска,
Нови Сад

Dr Anna Kérchy
Associate Professor at the English Department
of the University of Szeged,
Hungary

Dr. sc. Andrijana Kos Lajtman
Učiteljski fakultet (odjeljenje u Čakovcu)
Sveučilišta u Zagrebu, Republika Hrvatska

Dr Weronika Kostecka, adiunkt
Zakład Literatury Popularnej, Dziecięcej
i Młodzieżowej, Instytut Literatury Polskiej,
Warszawa, Polska

Проф. др Јелена Панић Мараш
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Prof. dr. sc. Sanja Roić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Republika Hrvatska

Prof. dr. Igor Saksida
Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani,
Republika Slovenija

Др Тијана Тропин, научни сарадник
Институт за књижевност и уметност,
Београд

Dr. sc. Marijana Hameršak, viša znanstvena
suradnica
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb,
Republika Hrvatska

Проф. др Валентина Хамовић
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Владимир Вукомановић Растегорац,
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Доц. др Анкица Вучковић,
Педагошки факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Славица Гароња Радованац,
Филолошко-уметнички факултет
Универзитета у Крагујевцу

Проф. др Сања Голијанин Елез,
Педагошки факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Виолета Јовановић,
Факултет педагошких наука Универзитета
у Крагујевцу

Доц. др Јелена Марићевић Балаћ,
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Кристина Митић,
Филозофски факултет Универзитета
у Нишу

Prof. dr Vildana Pečenковић,
Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću,
Federacija Bosne i Hercegovine

Проф. др Љиљана Пешикан-Љуштановић, еме-
ритус, Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

Др Душица Потих,
Академија техничко-васпитачких струковних
студија Ниш – Одсек Пирот

Др Дуња Ранчић,
Учитељски факултет
Универзитета у Београду

Др Тијана Тропин,
виша научна сарадница, Институт
за књижевност и уметност, Београд

Проф. др Валентина Хамовић,
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Проф. др Зорица Хацић Радовић,
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

ЕЛЕМЕНТИ ФОЛКЛОРА И ТРАДИЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ У ПЕСНИЧКОЈ ЗБИРЦИ БОЖИЋНА ПРИЧА И ДРУГЕ ПРАЗНИЧНЕ ПЕСМЕ ДОБРИЦЕ ЕРИЋА

САЖЕТАК: У раду ћемо анализирати фолклорне елементе из усмене књижевности и традиционалне културе на примеру два циклуса из збирке *Божићна прича и друге празничне песме* Добрице Ерића. Компаративном анализом песама и фолклорних елемената истраживаћемо поступке којима је песник усмене облике транспоновао у предметни свет песме. Анализу заснивамо на хипотези да је предложак за изградњу песничких тема и мотива празнични обред. У песничким сликама села, породице, обичаја, фолклорна имажинација постаје доминантан поступак у обликовању целовите књиге тј. у претапању симболичког потенцијала обреда у раван поетске слике. Интертекстуалном анализом указујемо на везе између појмова из *Српског рјечника* и песама. Резултат рада је прегледна подела мотива усмене књижевности које је песник ревитализовао у празничним песмама, према начину транспозиције.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Добрица Ерић, Божић, празничне песме, народна традиција, обред, обичај, фолклорна имажинација, рефлекс усмене књижевности, *Српски рјечник*

Увод

Циљ истраживања овог рада усмерен је на проналажење и класификовање мотива усмене

књижевности и традиционалне културе у књизи Добрице Ерића *Божићна прича и друге празничне песме* на примерима песама два циклуса који за тему имају празнике. Ерићева прва збирка песама објављена је 1959. године, а стваралачки опус обухвата преко стотину књига. Тек после смрти (2019) његово стваралаштво постаје предметом анализе у научној и широј јавности. У знак сећања на песника, објављене су књиге: *Српски Орфеј Добрица Ерић: џесничка биографија*, *Песнички вишез Шумадије Добрица Ерић* и зборник *Над Србиом срце: џесничка уздарја Добрици Ерићу*¹ који је сачињен из два дела: поетског, *Над Србиом срце*, и документарно-есејистичког, *Самоуки академик џоезије*.

* bojanakul@gmail.com

¹ В.: Радован Поповић. *Српски Орфеј Добрица Ерић: џесничка биографија*. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић“, 2020; Миодраг Миша Којић, Драгиша, Симо-вић. *Песнички вишез Шумадије Добрица Ерић: сећања, есеји, џесме и џрилози џосвећени великом српском џеснику Добрици Ерићу*. Београд: Удружење за одбрану ћирилице „Добрица Ерић“ – Драслар лист, 2021; Миливоје Трнавац. *Над Србиом срце: џесничка уздарја Добрици Ерићу*. Београд: Удружење књижевника Србије – Друштво српских домаћина, 2021.

Дете и детињство, село, карневалски, драмски и позоришни елементи, фантастично, родољубиво и религиозно теме су и мотиви који су, најчешће, предмет анализе Ерићевог стваралаштва.² У раду „Фолклорна фантастика у поеми *Фењер Штојагина Анђелковића*“³ Страхиња Полић указује на елементе хорора. Рефлекси усмене књижевности Ерићевих празничних песама нису били предмет анализе, стога сматрамо да је неопходно указати на тај сегмент Ерићевог стваралаштва.

Ерић је стваралачки опус изградио на мотивима села, чиме је млађим генерацијама приближио радост одрастања у природи. Песме је говорио напамет пред публиком и постао познат као здравичар Груже, песник села, Шумадије, Србије. Песме у збирци подељене су у циклусе: „Долина пролећних мириса“, „Приче из причаве“, „Божична прича“, „... И друге празничне песме“, „Од ратара до златара“, а на крају је „Речник мање познатих израза“. У циклусима песама по којима је збирка добила име („Божична прича“, „... И друге празничне песме“) истражујемо елементе усмене књижевности. Показаћемо да су издвојени циклуси обликовани као кратак преглед народних обичаја и веровања о најзначајнијим српским празницима. Традиционална култура је у овом случају полазиште, подтекст из којег песник убира цитате. Интертекстуалном анализом доводимо у везу појмове из *Рјечника* који функционишу као прави и шифровани цитати у оквиру песама.

Фолклорна имажинација

Инкорпорирање народних елемената и њихово отелотворење у писаном, уметничком контексту у овој анализи представљамо као фолклорну имажинацију, односно слагање ма-

штотворних елемената у целовит систем народног стварања (знања, мудрости), које преко усмене доспева у писану књижевност:

[...] Фолклорну имажинацију посматрамо као специфичну маштотворну дјелатност засновану на традиционалним културолошким обрасцима испољену кроз усмену књижевност једног народа (Кнежевић 2013: 258).

Снежана Самарџија наводи четири начина настајања везе између ауторске и усмене књижевности: 1) директне везе са одређеним родовима и врстама, најлакше се уочавају, а то су извођење народних песама, здравица, тужбалица итд.; 2) смисао и функција алузија, парафраза и перифраза, посебан начин именовања јунака, сугерисање веровања и веродостојности израза, саопштавање сижеа песме и сл.; 3) подражавање наративних стилских поступака или опонашање самог једноставног облика, где је изразита сличност са усменим обликом или наративним поступком; 4) удео тематско-мотивског и стилско-изражајног фолклорног фонда (2012: 27–63). У контексту ових веза, на примерима песама са мотивима празника илустроваћемо начине инкорпорирања народног стваралаштва у ауторску књижевност.

Директне везе са усменим стваралаштвом

Непосредне везе са усменим стваралаштвом остварене су кроз делове народних песама: као увод у песму „Бадњак“ Добрица Ерић наводи добро познате стихове обредне песме „У очи

² В. радове Т. Грујић, В. Папића, С. Полића, Г. Радмиловић, Ј. Марићевић Балаћ и С. Ука у: *Детињство*, XLVII, 3 (2021).

³ В. рад С. Полића у: *Детињство*, XLVII, 1 (2021).

Божића”: „Божић, Божић бата / на обоја врата, / носи киту злата / да позлати врата / и обоја побоја” (СНП I: 124), односно њену варијанту у виду цитата, са назнаком: „Народна песма: 'Божић, Божић, Бата / носи киту злата да позлати целу / нашу кућу белу'” (Ерић 1995: 56⁴). Песник народни исказ надограђује: врата и довратак замењује појмом „кућа бела” где поступком замене дела (*враџа, довраџак*) целином (*кућа бела*) градира добре жеље за богатством и благостањем (однос: бело–златно). Врата имају важну улогу у обредима прелаза, а релације кретања из / у дате су у бинарном односу (познато–непознато, светло–тама, свето–профано итд.).

Врата симболизују место прелаза између два стања, између два света, између познатог и непознатог, светлости и таме, богатства и беде. Врата се отварају на неку мистерију. Но, она имају динамичко, психолошко значење; јер не само да означавају прелаз, већ и позивају на то да га пређемо. То је позив на путовање према некој другој страни (Gerbran – Ševalije 2009: 1062).

Позлаћивање врата, односно довратка објашњавамо обредом чишћења који претходи преласку. Песма која се пева уочи Божића није случајно наведена пре песме о бадњаку, кућа се спрема за долазак божанства чија је супституција церово дрво.

Цела конструкција врата чини једну целину, а ако се посебни обреди и разликују, то је из непосредних техничких разлога: праг се полива крвљу или водом за очишћење, довраци се мажу крвљу или мирисима, а свештени предмети се каче и лепе на надвратник (Генеп 2005: 25).

У модерном контексту јавио се израз Божић Бата, што је измењени изворни облик, од: Божић бата (од глагола *баџати*⁵).

Из обредних песама, веровања и обичаја јасно се види да се о Божићу очекује епифанија, лични долазак неког вишег паганског божанства. Долазак божанства из 'далеког краја' очекује се са нестрпљењем и за његов дочек врше се посебне припреме (Кулишић 1970: 37).

На Божић, пре сунца, изводи се ритуал у којем се прави круг од старих, запаљених кучина, а укућани прескачу преко њега уз речи: „У ватри бисмо / не изгоресмо / Болест прође / не боловасмо” (61). Лирски субјекат објашњава порекло ових речи: песма му је позната још од малих ногу, али су је певали само једном у години. Суштина извођења ритуала огледа се у магијском дејству ватре која се користи за „скидање” свих болести и чини, а само провлачење кроз предмет, или испод њега, породиљама осигурава лакши порођај, нероткињама добијање потомства, скидање урока итд.

Провлачења су позната у свим крајевима у којима живе Срби. Она се редовно обављају о празницима, провлачи се од запада ка истоку. Провлачење не посматрају непознати и странци, да се не би изгубила магијска моћ. Провлачи се пре сунца. Мала здрава деца провлаче се у тежњи да се заштите од урока, а болесна да би оздравила (СМР 1970: 246).

Анализирајући кратке усмене форме у прози за децу Тиодора Росића, Снежана Шаранчић Чутура издваја сличну релацију између уметничке реинтерпретације басме која је у роману-бајци „Бисерни град” исказана у виду заго-

⁴ Наводи из збирке *Божићна прича и групе ђзразничне ђесме* у даљем тексту биће означени само бројем стране.

⁵ „Bâtati, bâtam, v. impf. (ст.) (cf. ital battere?), schagen, klopfen, pulso: Божић *баџа* на обоја врата, Да унесе три то-вара злата – пјева се у очи Божића” (ВР: 17).

„Ђурђевдански јагањци”, и објашњење појма „Громовник” из *Етнографских сјиса*, песник наводи у виду вањских цитатних сигнала, графички издвојених после наслова песме, а пре саме песме назначени су у подножним напоменама или издвојени самостално као засебна целина, уз истицање извора.

Песма „Ивањдан” укључује мотив биљне магије (ритуално брање лековитих трава) и на интертекстуалном нивоу комуницира са обредном песмом из лексикографске одреднице: „Ивањско цвијеће Петровско / Иван га бере те бере...” (ВР: 216).

Транспоноване фолклорних елемената: алузија, сугерисање, веродостојност израза

Транспоноване фолклорних елемената, коришћењем алузија, парафраза и перифраза, именовањем јунака, сугерисањем веровања и веродостојности израза, саопштавањем сижеа песме и сл. Ерић постиже коришћењем одредница из *Рјечника* те навођењем очевог и мајчиног казивања о празницима.

Интертекстуалне везе настају на фону комуникације с *Вуковим рјечником*, одакле су дословно преузети текстови који илуструју реч из наслова песме, а затим допуњени усменим казивањем информатора, да бисмо на крају добили готов производ: ауторску песму.

ВР: „Задушне свијеће” + „Провлаке, бабице, крсташи” – Испричала моја мајка Рада > „Задушнице”.

ВР: „Запис” + „Заветина” – По казивању мога оца Милоша > „Крстоноше”.

Песме из циклуса „Божихна прича”, „Бадњак”, „Бадње вече”, „У ватри бисмо” и „Поло-

жајник”, тематски су увезане и сликовито приказују дешавања пре самог празника Христовог рођења; празник Бадњи дан раздвојен је на јутро, дан и вече, јер сваки део дана прате различите обредне радње, а у поступку градације ишчекивање Божића развија се кроз низ динамичних мотива: сечења бадњака, даривања бадњака, вечере за Бадње вече, полагајника, паљења бадњака, ишчекивања једења печенице,⁷ која је, из дејче перспективе, крајња награда после поста и суздржавања.

„Бадњак” је прва песма у низу божихних *прича*, са главним мотивом сечења бадњака. Даровање бадњака исказано је стиховима: „Проберем у снежном полумраку / један церић, бацим пуну шаку / разног жита – доручак за птице / па одсечем церић до земљице. // Први ивер носим мајци / да се добро кајмак хвата / Држим га у врелој шапи / као хладан грумен злата” (56).

У песми „Бадње вече” домаћица дарује бадњак када га унесе у кућу: „... а мајка / стоји поред огњишта са ситом / и посипа га радошћу и житом” (59). Дакле, бадњак представља госта, а како би долазак непознатог у кућу могао значити посету божанства, према њему су усмераване ритуалне радње са циљем склапања савеза: изување госта, прање ногу, нуђење јела. Према бадњаку се односи са посебном пажњом још од самог сечења. „Као демону растиња који доноси плодност, бадњаку се приноси жртва биљних плодова и приликом уношења, на тај начин што бадњак и лице које га уноси укућани посипају пшеницом или сваковрсним житним семеном” (СМР: 14).

У коледарским песмама Вук је додао објашњење: „Овдје се бадњак спомиње као некакав

⁷ Крвне жртве (које се приносе на Божић и Ускрс) у овом раду неће бити предмет анализе.

човјек или бог (као и Божић!)” (СНП I: 122). Ивер је у песми метафорично приказан као хладан грумен злата у врућим рукама, који лирски субјекат носи мајци како би се „кајмак добро хватао”. Ивер је део који замењује целину, али не губи на мистичној снази: „Већ и првом иверу који отпадне од бадњака приликом сечења придаје се мистична снага, па се стога носи у пчелињак да пчеле буду напредне, или се ставља под карлице да би се нахватао дебео скоруп” (СМР: 14).

У песми „Положајник”, обредне речи: „оволико говеда, оволико коња, оволико коза, оволико крмака, оволико кошница, оволико среће и напретка” (ВР 1972: 533) песник онеобичава посежући за мотивом варнице, не би ли „увећао” благостање: „Колико варница, толико парница / толико јагњади у пролеће / Колико варница толико садница / толико берићета идућег лета / колико варница, толико среће!” (63).

Подражавање стилских поступака

Песник се издашно служи устаљеним матрицама усмене књижевности, подражавајући стилске поступке, и у песму интегрише једноставне усмене облике. Устаљени епитети уметнички су преобликовани са циљем стилске маркираности израза или указивања на супротно од онога што јесте: *недра усијана* (супротно од *недра бела*); *јрџа шијана*, *кућа бела* (*бијели двори*), *ладна вода* итд. Уношењем једноставних усмених облика песник остварује везу између усменог и писаног, употребом празничног поздрава: „Христос се роди!” и отпоздрава: „Ваистину се роди!”. Изрека у вези са празником Сретењем, која се користи за предвиђање временских прилика, преузета је из ВР и наведена

у подножној напомени: „Србљи кажу да се тада среће лето и зима”. Ерић посеже за техником сказа и народно веровање претвара у стихове: „Зато уочи Сретења / људи у Грузи зебу / а старци кажу: боље је данас видети мечку пред кућом / него сунце на небу! (77). „Казивачи, преносиоци могу бити сасвим неодређени, сведени на заменицу (они, ви), која се или казује [...], или се подразумева на основу облика глагола (‘кажу’). У оба случаја ово указује на колектив као преносиоца” (Пешикан Љуштановић 2018: 169). У песми „Сретење”, израз: *кажу старци* има посебну функцију, седе главе су представници колектива и у њихов суд се не сме сумњати. Стих којим лирски субјекат лоцира порекло гласи: „Људи у Грузи зебу”, имплицирајући да се обичаји из празничних песама спроводе у Грузи. Сматра се да на Сретење мечка излази из пећине и да се, ако спази своју сенку, враћа у јазбину, а ако не спази, онда је време да се заврши зимски сан, стиже пролеће. У вези са тумачењем проналазимо и ово: „Ако је облачно овога дана, онда ће крај зиме бити леп, а ако је ведро, биће хладан и ветровит” (СМР: 273–274).

Такве секвенце нису народне умотворине, нису ни примери певања/казивања на ’народну’, нити се могу уврстити у категорију мистификација. Ауторски ’печат’ изразито је умотворан, није анонимна нит, писац га представља као запис али је изразита његова формална (структурно-семантичка) сличност са одређеним усменим обликом или наративним поступком. Непосредност обраћања слушаоцу (приповедач / лик приповедача), али и читаоцу учествује у стилизацији особеног ’топоса приповедања’... (Самарџија 2012: 61). У конструкцијама: „Србљи *пријовиједају*”, „У народу се нашем *мисли* и *јовори*”, „Некада смо за Задугу-

шнице *йравили*” – глаголима мишљења, говорења и делања песник гради специфичан топос приповедања, позивајући се на колективног ствараоца.

Тематско-мотивски и изражајно-стилски фолклорни фонд

Према класификовању мотива, у овом делу рада заступљене су песме о којима је већ било речи код разматрања других типова транспонована фолклорних елемената. Ерићеве песме у којима анализирамо начине фолклорног имагинирања тема и мотива, слојевите су и вишезначне, те се могу сврстати у све четири категорије изложене типологије. Многе песме обједињене су мотивом светлости који је интензиван помоћу стилских фигура епитета и метафоре, чиме је остварена сликовитост и изражена мисаона сугестивност. Мотив светлости је у директној вези са паљењем бадњака, обредне свеће или пак упућује на светлост знања, рађања и новог живота.

Празник посвећен Светом Илији припада огњевитим празницима, као и Божић, па је природно да се у оквиру песама божићног циклуса појављују „огњене чезе”. Жута боја ватре, огња, искрица у тесној је вези са златном. Познато је да златна боја поседује вишеструку симболику повезану са сунцем: плодност, богатство, љубав, топлину, али има и двоструку вредност: као сунчев симбол асоцира на благостање, врлине и плодност, а када је у вези са новцем симболише поквареност, похлепу и сл. У контексту песама о Божићу јасно је откуда се појављује мотив злата:

И на крају, због изједначавања са сунчевом светлошћу злато је један од симбола Исуса, светла, сунца, истока. *Јасно је заишло су хришћански уметници Исусу Христју дали йлаву косу, злајну као Айолонова, и сйавили му ореол око йлаве* (ПОРС, 73 – Gerbran – Ševalije 2009: 1098).

У табели приказујемо како се мотив ватре и светлости на стилском плану уобличава у стилски маркиране речи, синтагме и реченице.

Ватра и светлост				
Ложење бадњака	Божић	Небеска тела	огањ ватра жеравка	мудрост свет(ло)ст васкрсење – обнављање
<i>жеравица</i> варнице које настају након царања ватре	<i>злајни зраци</i> (када се начне чесница)	<i>небеса звездана</i>	<i>оћњено йовесмо</i>	<i>свейшлостй наших йлава</i>
<i>оћњишйе йде бадњак већ йори</i>	<i>злајна сенка</i> (печенице)	<i>озвездана ноћ</i>	<i>оћњене чезе</i> (Илија Громовник, ватрене кочије)	<i>жушйе, миришйаве свеће</i> (просвећеност, празновање, приношење свеће – жртве)
		<i>сјај сунца</i>		<i>жар-йшйица</i> (Феникс – обнављање животне енергије)
		<i>сунца йнезда</i>		

Обред прелаза (в. Генеп 2005: 25) најбоље илуструју песме „Задушнице” и „Младенци”. У „Задушницама” налазимо богато илустровану слику гробља за време задушног дана. Задушни обичаји варирају зависно од места где се практикују, али имају исту основу: умиловити духове како би били наклоњени живима. Жртва се приноси у облику хране и пића, „за душу умрлога”: „Скупише се сва блага земаљска / на ивици између два света / сваки гроб је ко трпе- за царска / пролама се земља од терета” (78). Ерић показује у којој мери је банализован овај обред, који има више формални него садржајни карактер, јер колико је душа толико је масних залогаја и трипут више гутљаја – „Верујући да приносе жртве / ждеру живи за све своје мртве” (78).

Ерић бележи драгоцено казивање: „По казивању моје мајке Раде”. Мајка је причала како се пред Задушнице праве свеће „провлаке” и обредни хлебови намењени покојницима. У тањир пуном истопљеног воска провлачи се дебели конач који се трља између дланова, око њега се обликује восак и тако настају свеће.

У песми „Младенци” описана је посета гостију младом брачном пару. Обележје прелазног стања и новог статуса илуструју стихови: „млада носи дукате о врату”; „а спавају сами у вајату...”. Заједничко обедовање није само формални ручак, него сатрпезништво, и треба да представља младин улазак у заједницу и нови дом. Међутим, младенци једва чекају да испуне прописано, послуже госте и да их што пре испрате.

Отклон од хришћанског, а обраћање паганском уочљив је у песми „Крстоноше”. За црквени празник Спасовдан, литија креће и обилази „усамљене храстове старунце”. Поред исказивања поштовања храсту, за који се сматра да је

обредно дрво и врста божанства (користи се приликом божих обреда), у песми се лирски субјекат обраћа Богу свих орача: „Молили смо Бога свих орача / да припази и на наше њиве / [...] да нам краве дају доста млека”. Овде наслућујемо да је реч о словенском божанству Велесу, који се иначе сматра заштитником пастира, ратарства, земље и подземља.

Из пропратног текста под насловом „Запис” сазнајемо да је *зайис* столетни храст (свето дрво) с крстом урезаним у стабло, око којег обилазе крстоноше. Девојке уочи литије ките стабло венцима цвећа. Овај празнични обред прилагођен је традиционалном и историјском памћењу и смештен у усмени део народних обичаја, кратких форми познатих као: „ваља се / не ваља се”: „Ко одсече запис, одсекао је, кажу, руке и ноге себи и својој деци; ко тим дрвима наложи ватру, запалио је, кажу, своју рођену кућу” (98).

„Бела недеља” и „Игра кобила” приказују стање обредног хаоса користећи мотив карневала. Претерано конзумирање јела и пића, маскирање у луде сватове, скупљање хране у прилогаре, оргијастички набој, све то ескалира у другој песми, кад сви „повилене” од силна обила. Жене и мушкарци скупљају се у порти да играју кобила: „Развезала гроца тијана / ржу, вриште, машу тојагама / Раскопчале недра усилана / а снег им се топи под ногама” (82).

Песме „Свети Илија” (уз коју је наведен текст „Громовник” из Вукових *Етнографских сѝиса*) и „Видовдан” описују празнике из перспективе детета које се радује вашару. Радовање је усмерено на игру и слаткише: „Данас ћемо у чаир на вашар / рингишпил је дошао још јуче / биће трубача и хармоникаша / коловођа, лумпераја, туче!” (99). Ове песме нас враћају на почетак празничног циклуса у којем Добри-

ца Ерић открива најзначајнији део своје поетике: „[...] ал за мене најдражи празник је / босоного, сунчано Детињство!” (55).

Закључак

Оплемењивањем властите лирике поетичко-естетичким исходиштима из врела традиционалне културе Добрица Ерић је посредно обогатио књижевност за децу: „Ерићева литература је уметност виђенога и доживљенога, слика је детињства укрштеног с родним завичајем” (Петровић 2001: 413). Песничка жеља да причањем приче о значају празника у животу детета остварена је у римованим стиховима како би се сугестивност исказа појачала мелодичношћу и ритмом, али је самим насловом једног циклуса сугерисано да је у подтексту „прича” – „Божићна прича”.

Фолклорни елементи у функцији су причања приче, осликавања хронотопа села и живота у сеоској породици. Ерић је указао на важност познавања српских обичаја, остварујући један од основа своје поетике – онај васпитни: „Угађајући публици и захтевима времена, аутор ствара са цртом васпитне дистанце. Поучност сузбија референцијалност поетског и гуши жицу његове миле и љупке поезије” (Петровић 2001: 416).

Ерићев однос према традиционалној култури и усменој књижевности је јасан: фолклор у његовим делима, као песника са села који је цео свој песнички опус посветио селу, жив је и заступљен у стваралачком опусу као пропратни, незаобилазан елемент, без обзира на то које теме и жанрове узмемо за предмет анализе.

Долазећи из једног интержанровског клупка у усменој књижевности, дати текст то својство

уноси у ново клупко које формира индивидуални списатељски захват. Или овако: дијалог аутора са усменом традицијом никада нема посла са једним саговорником у смислу у себе затворене поетике једног жанра, већ са оркестрацијом мноштва најразнороднијих односа са којима се дати жанр повезује и структурно-семантички сраста (Шаранчић Чутура 2020: 47–48).

Ова Ерићева песничка збирка има потенцијал да оствари бројне вредне циљеве: чување културног наслеђа од заборавља; приближавање најмлађим читаоцима народних обичаја и веровања; развијање свести о властитом идентитету; истицање значаја очувања културне баштине; стицање знања и искуства у вези са народном традицијом, њеним значајем у прошлости, садашњости и многе друге.

ИЗВОРИ

- Ерић, Добрица. *Кокајте се кокице*. Пожаревац: Просвета, 1990.
- Ерић, Добрица. *Божићна прича и групе празничне игре*. Београд: Агенција Драганић, 1995.
- Ерић, Добрица. *Dobro veče, dobra zelena dolino: pesme iz TV serije Priče iz Nepričave*. Novi Sad: Izdavački centar Radničkog univerziteta „Radivoj Ćirpanov”, 1984.

ЛИТЕРАТУРА

- Генеп, Арнолд ван. *Обреди прелаза: систематско изучавање ритуала*. Са француског превела Јелена Лома, приредио Александар Лома. Београд: СКЗ, 2005.
- Грујић, Тамара. Дете у поезији за децу Добрицу Ерића. *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 70–79.
- Дабровска-Партика, Марија. Фолклорно и фантастично – Еволуција суодноса. *Српска фантастика. Најприродно и нестварно у српској књижевности*. Бео-

- град: САНУ, Научни скупови, књ. XLIV, Одељење језика и књижевности, 1989.
- Ђорђевић, Тихомир. *Наш народни животи*, 4. Београд: Просвета, 1984.
- Кнежевић, Саша. Фолклорна имагинација у Ђопићевим причама за децу. *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске II. Књижевни класици Републике Српске: Кочић и Ђопић*. Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2013.
- Којић, Миодраг Миша, Драгиша Симовић. *Песнички вишез Шумадије Добрица Ерић: сећања, есеји, песме и прилози посвећени великом српском песнику Добрици Ерићу*. Београд: Удружење за одбрану ћирилице „Добрица Ерић” – Драслар лист, 2021.
- Марићевић Балаћ, Јелена. Кад јутрасти и небооки прођу кроз село (Мотив крупне стоке у поезији Добрице Ерића). *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 113–122.
- Павловић, Миодраг. *Поетика модерног*. Београд: „Вук Караџић”, 1981.
- Папић, Владимир. О чему учимо када учимо о Добрици Ерићу. *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 79–90.
- Петровић, Сретен. *Српска митологија – Систем српске митологије, I*. Ниш: Просвета, 1999.
- Петровић, Сретен. *Српска митологија у њени књижа – Антирелигијозна српских ритуала, III*. Ниш: Просвета, 2000.
- Петровић, Сретен. *Српска митологија у веровању, обичајима и ритуалу*. Београд: Дерета, 2014.
- Петровић, Тихомир. *Историја српске књижевности за децу*. Врање: Учитељски факултет, 2001.
- Пешикан Љуштановић, Љиљана. Знакови на опасном путу – кратки говорни изрази усменог порекла у *Знаковима поред пута* Иве Андрића: заступљеност и функција. *Миро Вуксановић* (ур.). *Дело Иве Андрића*, CLXX, 30. Београд: Нолит, 2018.
- Полић, Страхиња. Поетички меандри Добрице Ерића: фолклорна фантастика у поеми *Фењер Шојагина Анђелковића*. *Детињство*, XLVII, 1 (2021): 32–43.
- Полић, Страхиња. Поемска трилогија Добрице Ерића. *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 90–106.
- Поповић, Радован. *Српски Орфеј Добрица Ерић: песничка биографија*. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић”, 2020.
- Радмиловић, Горица. Позоришни и драмски елементи у поеми *Вашар у Тојоли* Добрице Ерића. *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 106–113.
- Самарџија, Снежана. Сказано, списано и написано. Зборник радова *Српско усмено стваралаштво у интелектуалном коду*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2012.
- СМР: Кулишић, Шпиро, Петар Петровић, Никола Пантелић. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 1970.
- СНП I: Караџић, Вук Стефановић. *Српске народне ђесме. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Књига прва, у којој су различне женске ђесме*. Дела Вука Караџића, *Српске народне ђесме I*. Владан Недић (прир.). Београд: Просвета, 1969.
- СР: Караџић, Вук Стефановић, *Српски рјечник. Испушачен немачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић (1852)*. Београд: Нолит, 1972.
- Трнавац, Миливоје. *Над Србиом срце: песничка уздарица Добрици Ерићу*. Београд: Удружење књижевника Србије – Друштво српских домаћина, 2021.
- Тројановић, Сима. *Вашра у обичајима и животи српског народа*. Београд: Службени гласник, 2008.
- Тројановић, Сима. *Главни српски жртвени обичаји*. Београд: Службени гласник, 2008.
- Уко, Сава. Култура сећања Добрице Ерића. Анализа Ерићевог родољубивог и религиозног стваралаштва. *Детињство*, XLVII, 3 (2021): 122–132.
- Чајкановић, Веселин. *О мајци и религији*. Београд: Просвета, 1985.
- Шаранчић Чутура, Снежана. Кратки усменопоетски облици у прози за децу Тиодора Росића. Илијана Чутура, Маја Димитријевић (ур.). *Књижевности за децу у науци и настава*: зборник радова са научног скупа Јагодина, 9–10. мај 2019. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2020.
- Gerbran, Alen, Žan Ševalije. *Rečnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos art – IKK, 2009.
- Oraić Tolić, Dubravka. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1990.
- RKT: *Rečnik književnih termina*. Dragiša Živković (ur.). Београд: Nolit, 1986.

Bojana D. KULIDŽAN GROMOVIĆ

ELEMENTS OF FOLKLORE
AND TRADITIONAL CULTURE IN
THE POETIC COLLECTION *CHRISTMAS
STORY AND OTHER HOLIDAY POEMS*
BY DOBRICA ERIĆ

Summary

In this paper, we will analyze folklore elements from oral literature and traditional culture using the example of two cycles of poems *Christmas Story and Other Holiday Poems* by Dobrica Erić. Through a comparative analysis of songs and folklore elements, we will see how the poet transposed oral forms into the subject world of

the poem. We will determine the multiple functionality of the lexicographic determinants – holiday names from Vuk's *Dictionary*, which Erić quoted. We base our analysis on the hypothesis that the template used for the construction of poetic themes and motifs is a holiday ritual. In the poetic images of the village, family, customs, folklore imagination becomes the dominant procedure in shaping the entire book, i.e. in melting the symbolic potential of the ritual into the plane of the poetic image. The result of the work is an overview of the oral literature motifs represented by the poet in his holiday poems, according to the way in which folklore elements are incorporated into Erić's poetry.

Keywords: Dobrica Erić, Christmas, holiday poems, folk tradition, ritual, custom, folklore imagination, reflexes of oral literature, *Serbian Dictionary*